

Umberto Eco

A tökéletes nyelv históriája

Az Atlantisz Könyvkiadó nemrég jelentette meg Umberto Eco új művét, melynek címe A tökéletes nyelv keresése. Az alábbiakban részletet közlünk Umberto Eco előadásából, amely a könyv frankfurti világpremierjén hangzott el.

Amikor néhány évvel ezelőtt Jacques Le Goff megkért, hogy írjak egy könyvet Európáról szóló tanulmányosorozatába, reakción ösztönös volt. Könyvritkaságok iránti gyűjtőszendvélyem folytán már évek óta gyűjtöttem a tökéletes, filozófiai, képzeletbeli és nemzetközi nyelvekről szóló műveket. Gondoltam, szórakozásnak sem utolsó, ha sorra bemutatom ezeket a fura terveket, így aztán azt feleltem Le Goffnak, hogy írok egy könyvet a tökéletes nyelv kereséséről az európai kultúrában.

Amint a könyv bevezetőjében is elmondom, álomban sem képzeltem volna, mi lesz mindennek a vége. A Bolognai Egyetemen két, a Colége de France-ban egy egyéves kurzust tartottam a témáról, s ez irányú kutatásaim végén rá kellett jönnöm, hogy a téma végtelenül szerteágazó, az ezzel foglalkozó könyveknek se szeri, se száma, sokuk ráadásul nem is szerepel a fontosabb bibliográfiákban, így ha „tudományos” igényű munkát szeretnék letenni az asztalra, még tíz évig kellene kutatom és több ezer oldalt teleírnöm. Le Goff viszont egy háromszázötven oldalnál nem hosszabb és kimondottan európai tárgyú áttekintést kért, egyébként is nincs az a tudós, aki szakértőnek tarthatja magát egy olyan átfogó témában, amely a zsidó kabbalától Jakob Grimmig és Dantétól Leibnizig terjed.

Ezért aztán arra szorítottam, hogy példaértékű, különösen jelentős személyiségeken és epizódokon keresztül meséljek el egy történetet. Továbbra is megírásra vár viszont e kaland teljes históriája, s ha meggondoljuk, hogy pusztán a nyelvek összezavarodásának témájáról Arno Borst több ezer oldalas monumentális munkát állított össze, nem tudom, sikerülhet-e valaha is egy emberi lénynek egyedül megírnia.

A tökéletes nyelv keresése mindig is foglalkoztatta az európai kultúra nagy szellemeit. Am miközben én az embereket összebékítő közös nyelv álmat idézem meg, s miközben Európa népei egy lehetséges politikai, katonai és kereskedelmi egysületről társalognak, még mindig különböző nyelveket beszélnek, sőt többet is, mint tíz évvel ezelőtt, bizonyos helyeken pedig a nyelvi-etnikai különbségek nevében még fegyvert is fognak

Milyen jelentősége lehet hát számunkra eme utópia, e megvalósulhatatlan álom történetének, melyet elbeszéltek, ha egyszer éppen arról szól, hogy lehetetlen felszabadulnunk a bábeli átok alól? Nem biztos, hogy egy kudarc története nem is szükségképpen kudarc. Ha nem volna más, mint egy valóra válthatatlan álomot kergető hajthatatlan makaesség története, akkor is fontos megismerni ennek az álomnak az eredetét és az okokat, melyek évszázadokon át éltették. Nemesak műveltségünk egy fejezetének megírásáról van szó, hanem annak megértéséről, milyen különös jelentősége van e kutatásnak számunkra éppen ma.

Másfelől azután minden kudarcot egyfajta „mellékhatás” követett: a különböző tervezetek nem valósultak ugyan meg, de egy sor jótékony utóhatást hagytak maguk mögött a tudományok és a civilizáció történetében. Úgy tekinthetünk minden tervezetre, mint megannyi felix culpa: sok elmélet, melyet ma gyakorlunk, illetve számos ma ismert gyakorlat született a tökéletes nyelvre irányuló kutatásból, akár a mai logika, kémia vagy az állattan, akár számítógép nyelvére gondolunk. A tökéletes nyelv keresése továbbá minduntalan összefonódott a nyelv eredetéről, az egyetemes grammatikáról, az embert beszédre képessé tevő biológiai struktúrákról, illetve a szavak és dolgok közti motivált kapcsolatról való elmélkedésekkel.

Milyen sors vár Európára? Küzd Bábel ellen és keres egy közös nyelvet, vagy elfogadja Bábelt és soknyelvűsége rendezkedik be? A nyelvek széttöredezése és megsokszorozódása, amire az elején utaltam, s aminek folytán az európaiak nemesak a nemzetközileg leginkább ismert nyelvek egyikét beszélik majd anyanyelvként, hanem a litván, a szlovént, a baszkot, sőt talán az arabot is, szükségképpen egy olyan Európa képét vetíti előre, melyben mindenkinek legalább két nyelvet kell beszélnie. Hogy melyik lesz a jövő közvetítőnyelve, nem tudhatjuk: talán egy egyeduralkodóvá váló természetes nyelv, amilyen ma az angol vagy egy mesterséges egyetemes nyelv, mint az eszperantó. Ez sem teszi majd azonban szükségtelemmé, hogy Európa a poliglották kontinense legyen, még akkor sem, ha e széles körű soknyelvűségből pidgin nyelvek születnek.

Az Erasmus-program diákok százezreinek sorsát fogja meghatározni, akik külföldi tanulmányaiknak köszönhetően vegyes házasságot kötnek, gyermekeik pedig kétnyelvűek lesznek. S így azután néhány évtizeden belül Európa új vezető rétege bilingvissé válik.

Egy tizenegyedik századi arab gondolkodó, Ibn Hazm művében a nyelv eredetéről szóló sajátos elméletét ismertette. Eszerint a nyelvek nem születhettek megegyezés útján, hiszen az embereknek egy már létező nyelven kellett volna megállapodniuk a szabályokban. Kezdetben volt tehát egy Istentől adott nyelv, mely olyan gazdag volt szavakban és szinonimákban, hogy Ádám félreértés lehetősége nélkül megnevezhetett rajta minden dolgot a mindenségben. Eszerint azonban e nyelvnek magában kellett foglalnia az összes többi. A későbbi nyelvzavart tehát nem új nyelvek feltalálása, hanem a kezdettől fogva létező és az összes későbbi nyelvet magában foglaló egyetlen nyelv földarabolódása okozta. Az Ádám által kapott adomány pedig nem lehetett más, mint a soknyelvűség! Ezért értheti meg minden ember a kinyilatkoztatást, legyen bármilyen nyelven megfogalmazva. Ez esetben pedig Bábel nem orvosolandó seb, hanem maga az ősi adomány, melyet vissza kell szerezniünk.

Fordította: Gál Judit